

บทที่ 1

บทนำ

1. ภูมิหลังของการวิจัย

เมื่อพิจารณาจากระบบบริหารการศึกษาไทยแล้ว จะพบว่าอำนาจบริหารอยู่ที่ส่วนกลางโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เท่านั้น ผู้บริหารส่วนกลางจะส่งตรงไปยังจังหวัด อำเภอ และตำบลอีกทอดหนึ่ง เมื่อเป็นอย่างนี้ผู้บริหารในระดับจังหวัด อำเภอ และโรงเรียนมีโอกาสน้อยในการวางแผนงาน ขาดความเป็นผู้นำและความคิดริเริ่ม¹ ยิ่งกว่านั้น การจัดระบบการศึกษาไทยเป็นทั้งแบบวิเทศ (Decentralization) และแบบสังคมนิยม (Centralization) ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่ามีผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาหลายฝ่ายด้วยกัน คือกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาลงมาทุกสาขา เว้นแต่การประถมศึกษาภาคบังคับซึ่งมีผู้รับผิดชอบด้วยกันสามฝ่าย คือ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบโรงเรียนประถมศึกษาประมาณ 500 โรงเรียน และรับผิดชอบในเรื่องหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมดทั่วประเทศ ส่วนโรงเรียนประถมศึกษาภาคบังคับนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด² สำหรับอุดมศึกษานั้นในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติ มีผลให้ยกเลิกสภามหาวิทยาลัย พ.ศ. 2499 และให้โอนมหาวิทยาลัย 5 แห่งจากสังกัดต่าง ๆ ให้ขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี³

¹ เรย์ จี. ฮารีเปอร์ และสมชัย วุฒิปรีชา, การวางแผนการศึกษาในระดับภูมิภาค เอกสารอันดับ 7 (กระทรวงศึกษาธิการ, กองวางแผนการศึกษา. 2511), หน้า 1.

² อ่างแล้ว, หน้า 2.

³ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา. 2507), หน้า 501.

การบริหารการศึกษาในปัจจุบันได้ยึดถือแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503⁴
เป็นหลักโดยมีสาระสำคัญดังนี้

ก. ความมุ่งหมาย

รัฐมุ่งที่จะให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่สภาพเพื่อเป็น
พลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์
และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ในการจัดการศึกษานั้น ได้จัดเพื่อสนองความต้องการของ
สังคมและบุคคล โดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ จัดให้
มีจริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา

ข. การศึกษาภาคบังคับ

รัฐจะขยายการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นเป็นระยะตามกำลังเศรษฐกิจ
เพื่อให้มาตรฐานความรู้เบื้องต้นของพลเมืองสูงขึ้น

ค. แนวจัดการศึกษา

รัฐจะส่งเสริมและบำรุงการศึกษาโดยถือว่าเป็นความสำคัญอันดับแรก
แห่งกิจการของรัฐ การจัดระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ ให้สถานอุดม-
ศึกษาคำเนินกิจการของตนเองได้ในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติไว้ การจัดให้มีสถานศึกษานั้น
รัฐใช้วิธีแบ่งแรงและส่งเสริมให้เอกชนหรือคณะจัดในระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษา จะสนับสนุน
การศึกษานักใหญ่ การวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ ให้สถานศึกษาทั้งปวงใช้ครูสอนที่มีคุณวุฒิ
หรือความชำนาญเหมาะสมแก่ประเภทและระดับของการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการเป็นองค์การใหญ่ที่สุดในการจัดการศึกษาของ-
ประเทศไทย กระทรวงนี้ได้จัดระบบการบริหารออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ส่วนกลาง

ประกอบด้วยส่วนราชการดังนี้

1.1 สำนักงานปลัดกระทรวง

⁴ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่มที่ 77 ตอนที่ 86 (20 ตุลาคม 2503),

- 1.2 สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
- 1.3 กรมสามัญศึกษา
- 1.4 กรมวิสามัญศึกษา
- 1.5 กรมอาชีวศึกษา
- 1.6 กรมพลศึกษา
- 1.7 กรมการฝึกหัดครู
- 1.8 กรมวิชาการ
- 1.9 กรมการศาสนา
- 1.10 กรมศิลปากร⁵

2. ส่วนภูมิภาค

การบริหารการศึกษาส่วนภูมิภาค กระทรวงศึกษาธิการได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระดับคือ

2.1 ระดับภาคการศึกษา ได้จัดแบ่งเขตการบริหารการศึกษาออกเป็น 12 ภาคการศึกษาด้วยกัน แต่ละภาคการศึกษามีผู้ตรวจการศึกษาประจำภาคเป็นหัวหน้า

2.2 ระดับจังหวัด ถือเอาจังหวัดทั้ง 71 จังหวัดเป็นเขตบริหารการศึกษา แต่ละจังหวัดมีศึกษาธิการเป็นหัวหน้า

2.3 ระดับอำเภอ มี 574 อำเภอ แต่ละอำเภอมีศึกษาธิการเป็นหัวหน้า⁶

การบริหารราชการในส่วนภูมิภาคนี้ถือเอาจังหวัดเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุด ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าการบริหารงานทุกด้านภายในจังหวัด โดยมีนายอำเภอเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารประจำอำเภอ ซึ่งก็อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนข้าราชการในตำแหน่งอื่นในจังหวัดประกอบด้วยข้าราชการสังกัดกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากได้รับแต่งตั้งไปจากส่วนกลาง มีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะตำแหน่ง

⁵กระทรวงศึกษาธิการ, แหล่งเดิม, หน้า 480-481 .

⁶เรย์ จี. ฮาร์เปอร์ และ สมชัย วุฒปรีชา, แหล่งเดิม, หน้า 8 .

ตามที่กระทรวงของศกกำหนด ข้าราชการเหล่านี้จะอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้ว่าราชการ-
จังหวัด ในบรรดาข้าราชการจากกระทรวงต่าง ๆ ดังกล่าวมี ศึกษาธิการจังหวัดและ
ศึกษาธิการอำเภอรวมอยู่ด้วย ข้าราชการทั้งสองตำแหน่งนี้สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ดำเนินงานด้าน
การศึกษาของทุก ๆ กรมในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการ
จังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดจะเป็นผู้เสนอข้อคิดเห็นและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ
เกี่ยวกับการศึกษาให้ที่ประชุมทราบ ในด้านเกี่ยวกับโรงเรียนรัฐบาลต่าง ๆ ในจังหวัด
ศึกษาธิการจังหวัดจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาในระดับจังหวัด
นอกจากนี้ศึกษาธิการจังหวัดยังทำหน้าที่นี้เทศการศึกษาให้แก่โรงเรียนราษฎร์ในจังหวัด
อีกด้วย?

ส่วนในระดับอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอเป็นผู้ดำเนินงานด้านการศึกษาภายใน
เขตอำเภอของตน ร่องลงมาจากจังหวัด⁸ แต่โรงเรียนในอำเภอส่วนใหญ่เป็นโรง-
เรียนประชาบาลที่จัดการศึกษาภาคบังคับ จะมีโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนมัธยมศึกษา
อยู่บ้างก็เพียง 1-2 โรงเรียนเท่านั้น⁹ นายอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบโรงเรียนประชาบาล
ในอำเภอของตน ส่วนครูในโรงเรียนประชาบาลเป็นข้าราชการสังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัด¹⁰ อันเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในความดูแลของกระทรวง-
มหาดไทย สำหรับศึกษาธิการอำเภอซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น มี
หน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอบริหารโรงเรียนประชาบาลดังกล่าว และโดยเหตุที่
นายอำเภอมีฐานะเป็นหัวหน้าของคณะกรรมการอำเภอ จึงมีบทบาทสำคัญในการบริหาร
งานทั้งปวงภายในอำเภอ รวมทั้งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการศึกษาของท้องถิ่นด้วย จะเห็นว่า

⁷ อ่างแล้ว, หน้า 9.

⁸ อ่างแล้ว, หน้า 11.

⁹ อ่างแล้ว, หน้า 12.

¹⁰ พระราชบัญญัติโอนประถมศึกษา, ราชกิจจานุเบกษา, 83, 79, 16 กันยายน 2509.

นายอำเภอมีภาระหน้าที่ต้องกระทำหลายประการด้วยกัน ดังนั้นการบริหารงานด้านการศึกษาศึกษานายอำเภอจึงมอบหมายให้ศึกษาธิการอำเภอเป็นผู้ดำเนินการและบริหารแทนเป็นส่วนใหญ่¹¹

โดยเหตุดังกล่าวแล้วจะเห็นว่าศึกษาธิการจังหวัดจะทำงานร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับศึกษาธิการอำเภอจะต้องทำงานร่วมกับนายอำเภอ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างศึกษาธิการจังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอกับนายอำเภอดำเนินไปไม่สู้จะราบรื่นนักแล้ว อำนาจในการบริหารที่ศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอพึงจะได้รับนั้นก็อาจจะถูกตัดทอนลง เป็นผลให้งานด้านการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีคุณภาพลดลงด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าศึกษาธิการจังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอกับศึกษาธิการอำเภอมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันแล้ว งานด้านการศึกษาย่อมเจริญก้าวหน้าตรงเป้าหมายของประเทศ ดังนั้นจะเห็นว่าศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดจึงเป็นนักบริหารที่มีความสำคัญอย่างมาก นอกจากจะต้องรายงานขอราชการอันเกี่ยวกับการศึกษาต่อกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายการศึกษา ควบคุมหลักสูตรแบบเรียน และครูทั่วประเทศแล้วยังต้องประสานงานกับบุคคลหลายฝ่าย นับตั้งแต่สมาชิกทุกคนของชาติ การบริหารส่วนจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ครู ผู้ปกครอง คณะนักเรียน ราษฎรทั่วไป และผู้บริหารประจำภาคทั้งภาคการปกครองและภาคการศึกษา จนกระทั่งถึงผู้บริหารส่วนกลาง ทั้งกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย¹²

ดังนั้นตำแหน่งศึกษาธิการจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ ความสามารถ เป็นนักบริหารที่ดี มีประสิทธิภาพในการทำงานมากพอสมควร มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา

¹¹ เรย์ จี. ฮาร์เปอร์ และสมชัย วุฒิปรีชา, แหล่งเดิม, หน้า 12.

¹² ภิญโญ สาร, บทบาทของศึกษาธิการจังหวัด, วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด สหรัฐอเมริกา (กระทรวงศึกษาธิการ: กองวางแผนการศึกษา, 2513), หน้า 3-4 (ฉบับภาษาไทย).

ตลอดจนต้องมีหลักการในการปฏิบัติงานที่ถูกต้องและเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ของตน จึงจะทำให้การศึกษารวดเป้าหมายที่วางไว้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่จะศึกษาถึงการเลือกบุคคลหรือการเลื่อนตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อไปสู่ตำแหน่งผู้บริหารทางศึกษาระดับสูง คือศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อระบบการบริหารบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารบุคลากรระดับผู้บริหารชั้นสูง

2. ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อศึกษาการเลื่อนตำแหน่ง (Promotion) จากตำแหน่งต่ำไปสู่ตำแหน่งผู้บริหารทางศึกษาระดับสูง คือตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัด
2. เพื่อทราบตำแหน่งสำคัญ ๆ ที่ศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดส่วนมากได้รับ ก่อนจะก้าวไปสู่ตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัด
3. เพื่อศึกษาระดับความรู้ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และอายุมัชฌิมฐาน (Median) ของศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัด
4. เพื่อศึกษาการสร้างความก้าวหน้าทางอาชีพ (Professional Growth) ของศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดแต่ละคน
5. เพื่อศึกษาช่วงระยะเวลา (Gap) ที่ใช้ในการเพิ่มวุฒิกฎ หรือความก้าวหน้าทางอาชีพของศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัด

3. ปรัชญาของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเชื่อว่า ผู้บริหารการศึกษาในระดับศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดน่าจะเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนมาแล้วอย่างดี รู้จักและเข้าใจปัญหาทั้งของครูและการศึกษา เพราะตำแหน่งศึกษาธิการย่อมเป็นผู้ปกครองหรือบังคับบัญชาของครูโดยตรง ยิ่งกว่านั้นศึกษาธิการน่าจะเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและรอบรู้เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา เป้าหมายของ-

การศึกษาและมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา มีระดับความรู้สูงพอสมควรและน่าจะเป็นผู้ที่
 ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพราะเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาทางการ-
 ศึกษายอมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ศึกษานิเทศก์อำเภอและศึกษานิเทศก์จังหวัดน่าจะ
 เป็นผู้นำในเรื่องการสร้างความรู้ความก้าวหน้าทางอาชีพ (Professional Growth)
 ของครู นอกจากนี้ศึกษานิเทศก์อำเภอและศึกษานิเทศก์จังหวัดต้องมีความรู้ทางด้าน
 วิชาการและบริหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารบุคลากรเป็นอย่างดี การวิจัยนี้
 น่าจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบุคลากรและกำหนดคุณสมบัติของผู้บริหารชั้นสูงระดับ
 ศึกษานิเทศก์อำเภอและศึกษานิเทศก์จังหวัดในอนาคตขึ้นมาเพื่อจะได้มีหลักการ ทัศนคติ
 และทฤษฎีในการปฏิบัติงานที่ได้ผลในอันที่จะทำให้การศึกษาเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมาย
 ที่วางไว้

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ครอบคลุมถึง

1. ศึกษานิเทศก์อำเภอทุกคนและศึกษานิเทศก์ประจำกิ่งอำเภอทุกกิ่งอำเภอ
2. ศึกษานิเทศก์จังหวัดทุกจังหวัด

5. สมมุติฐานของการวิจัย

เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้มุ่งทดสอบสมมุติฐานดัง
 ต่อไปนี้

1. 80 % ของศึกษานิเทศก์อำเภอและศึกษานิเทศก์จังหวัดเคยเป็นครูมาก่อน
2. ผู้ที่เป็นศึกษานิเทศก์อำเภอและศึกษานิเทศก์จังหวัด 50 % มาจากตำแหน่ง
 ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์อำเภอ และผู้ช่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดตามลำดับ

6. ความสำคัญของปัญหา

จากผลของการวิจัยนี้ ผู้วิจัยคาดว่า

1. ควรจะเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานปลัดกระทรวงของกระทรวงศึกษาธิการ และสถานศึกษาที่จะเตรียมฝึกบุคคลเพื่อดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัดว่า ควรจะกำหนดคุณสมบัติอย่างไร ควรจะฝึกงานด้านใดบ้าง
2. น่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในการศึกษาทั่วไปและผู้เตรียมตัวคิดจะเป็นผู้บริหารการศึกษาในระดับศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัด
3. ใ้ครูจึกระบบการบริหารบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลื่อนตำแหน่ง (Promotion)
4. ใ้ครูจึักตำแหน่งที่สำคัญที่สุดก่อนที่จะก้าวไปรับตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัด
5. ใ้ไ้ทราบระดับความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานของผู้บริหารระดับอำเภอและศึกษาธิการจังหวัด

7. คำจำกัดความ

คำบางคำที่ใช้ในการวิจัยนี้ อาจมีความหมายแตกต่างจากที่ใช้กันอยู่ทั่วไป จึงขอให้ความหมายของคำบางคำที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ศึกษาธิการอำเภอ

หมายถึงผู้ที่กำลังดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอรวมทั้งผู้ที่กำลังดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอประจำกิ่งอำเภอในขณะที่ทำการวิจัยนี้

ศึกษาธิการจังหวัด

หมายถึงผู้ที่กำลังดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดในแต่ละจังหวัด ขณะที่กำลังทำการวิจัยนี้

ภาคภูมิศาสตร์

หมายถึงการแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของประเทศไทยออกเป็นภาค ๆ ตามสภาพ

ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และตะวันออก และภาคใต้

1. ภาคเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดพินโกล เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิจิตร ลำพูน เชียงใหม่ น่าน แพร่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน และเชียงราย

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยจังหวัด อุตรดิตถ์ หนองคาย สกลนคร ขอนแก่น เลย อุดรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ นครพนม มหาสารคาม นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

3. ภาคกลางและตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดนครปฐม พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี อุทัยธานี ชัยนาท ลพบุรี อโยธยา สระบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง และชลบุรี

4. ภาคใต้ ประกอบด้วยจังหวัด ยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล สงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร พัทลุง พังงา ภูเก็ต ตรัง กระบี่ และระนอง¹³

8. ลำดับชั้นการเสนอข้อมูล

ภูมิหลังของการวิจัย ความมุ่งหมายของการวิจัย ปรัชญาของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย สมมุติฐานของการวิจัย ความสำคัญของปัญหา และคำจำกัดความ ได้รายงานไว้ในบทที่ 1 ส่วนในบทที่ 2 กล่าวถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะรายงานถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบการศึกษา หน้าที่และความรับผิดชอบของศึกษาธิการ-จังหวัดและศึกษาธิการอำเภอ และการวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง ในบทที่ 3 เสนอวิธีดำเนินการ-

¹³กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ้างอิงภูมิศาสตร์ : ภูมิศาสตร์ประเทศไทย ประโยชน์ขุมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510), หน้า 61-62.

การวิจัย ประชากรในโครงการวิจัย ลักษณะแบบสัมภาษณ์ สำหรับภาควิจัยสนาม (Field Research) การเก็บรวบรวมข้อมูล การเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ในบทที่ 4 กล่าวถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูล และบทที่ 5 เป็นการสรุปผลการวิจัย ตลอดจนข้อเสนอแนะ ส่วนรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ของภาคการวิจัยสนาม จะเสนอไว้ในภาคผนวก.